

בס"ד
וירא תשע
"קירוב רחוקים"

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ג

והמצוה השלישית היא שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזאת היא האהבה המחוייבת. ולשון סיפרי (פ' שמע) לפי שנאמר ואהבת את י"י אלהיך איני יודע כיצד אוהב את המקום תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. הנה כבר בארו לך כי בהשתכלות תתאמת לך ההשגה ויגיע התענוג ותבא האהבה בהכרח. וכבר אמרו שמצוה זו כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו. וזה כי כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו. וזה על צד המשל כן כשתאהב האל באמת כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו הנה אתה בלא ספק תדרוש ותקרא הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה. ולשון סיפרי (שם) ואהבת את י"י וכו' אהבהו על הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. ר"ל כמו שאברהם בעבור שהיה אוהב השם כמו שהעיד הכתוב (ישעי' מא) אברהם אוהבי שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוזק אהבתו כן אתה אהוב אותו עד שתדרוש האנשים אליו:

טז ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם ואברהם הלך עמם לשלחם: יז ויהוה אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: יח ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ: יט כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט למען הביא יהוה על אברהם את אשר דבר עליו: כ ויאמר יהוה זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד: כא ארדה נא ואראה הפצעקתה הבאה אלי עשו | כלה ואם לא אדעה:

שואל החתם סופר, ב"פתוחי חותם", ההקדמה לשו"ת חת"ס חלק יורה דעה, למה ה' שואל אם יכסה דבר זה מאברהם? הלא לא מצינו בשום נביא בכל התנ"ך שה' מתלבט אם להגיד לו את הנבואה או לא להגיד? ועוד: מה התשובה? "כי ידעתיו....." ולמה באמת בסופו של דבר, כן גלה ה' לאברהם על מה הוא הולך לעשות לסדום? ועוד, מה זה "למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. האם באמת אברהם עסק בצווי לביתו לשמור דרך ה' בשביל שה' יתן לו שכר? האם אברהם הוא עבד המשמש את קונו על מנת לקבל פרס?

חתם סופר פתוחי חותם הקדמה ליורה דעה

"לכן נראה לענ"ד בודאי אי היה אאע"ה במדרגת הנבואה שיתגלה אליו דבר משפט אשר יעשה באומה או בעיר פלוני לא ימנע ממנו הנבואה כמו שנגלה לישעיה, ירמיה ויחזקאל כמפורש בריש ירמיה "נביא לגוים נתתיך". גם במה שאינו נוגע לאומה הישראלית כלל. אך אאע"ה באמת לא הגיע אל מדרגת נבואה כזו כי לא היה לו פנאי להתבודד עצמו במחשבתו ולקשר נפשו במדרגת נבואה כזו. לפי שהיה מוטרד תמיד בלימוד תלמידים והיה דעתו מעורב בין הבריות להכניס תחת כנפי השכינה. ואלו היו תלמידים אלו במעלה הנכונה, לא היה לימודו אותם מניעת התבודדות המחשבה, אך הם בתחילת לימודם היו במדרגה פחותה עד שהיה צריך להכניסם לאט לאט ובתחילת למודם הרגילים לעבוד את ה' ע"מ לקבל פרס. ואל שהתנועע נפשו תמיד להתעסק

עם קצרי דעת כאלו לא נשאר לו פנאי להתבודד מחשבותיו לנבואה כזו. אפ' ה' הטוב היודע מצפוני לב ונפש ידע את אברהם אמר הלא זה עבדי אברהם אם גם כי לא הגיע אל מדרגת נבואה כזו, מ"מ אל יתכן לכסות ממנו דבר. כי אין חסרון בשלמות נפשו, וכל מיעוט הכנתו אל הנבואה הוא רק על ידי שהוא מטריד עצמו לכבודי ולמעני ומשליך נפשו מנגד וגוזל ממנו מעלת הנבואה. אם כן לא יתכן שצדיק כזה יפסיד על ידי עבודתו באהבתו אותי. וזהו תואר הקרא: אמר ה' יתברך, "המכסה אני מאברהם?" היתכן שאכסה מאברהם את אשר אני עושה? הלא ידעתיו כי כל מיעוט הכנתו לנבואה הוא למען אשר יצוה את ביתו ואת בניו אחריו ושמרו דרך ה' והם עוד פחותי הערך העובדים על מנת לקבל פרס למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. כ"כ משפיל עצמו הולך ממקום גבוה אל מקום נמוך ללמד אם קצרי דעת כאלו וכל זה הוא עושה לכבוד שמי להרבות עבדי ומיודעי אי לזאת שכרו מאתי תצא שבכול מיעוט הכנתו לנבואה אגלה לו כל צפון ולא יסתר ממנו דבר."

"ודבר זה הוא מוסר הסכל להשלם, אם אמר יאמר העברי, חשקה נפשי בה', וחפץ אני להתקרב אליו, ואיך אעשה זאת למעט בלימודי מושכלות שלמות נפשי כדי להשלים נפש חברי? התשובה אליו דברי חז"ל: "הרבה למדתי מרבותי, ויותר מחברי, ומתלמידי יותר מכולם. היפלא מה' דבר למלאות לך שלמות נפשך מה שחסרת לכבוד שמו? אתה עשה את אשר צוות לעשות ללמוד דעת את העם, וה' יעשה את שלו. עשה רצונו כרצונך, והוא יעשה רצונו כרצונך למלאות נפשך מידיעת השלימות ויספיק לך זמן המועט להשיג השגות רבות ונשגבות עוד יותר מכדי יכולת שכלך. ועל זה וכיוצא בו אמרו חז"ל, "אע"פ שנטלה נבואה מן הנביאים, מן החכמים לא נטלה, כוונתם כי סוד ה' ליראיו לגלות להם מצפוני ספוני תורתו כרצונם וחפצם ותשוקתם אליה, אל ה' ויאר לנו דברים גבוהים ורמים, אף מה שלא יגיע אלינו לפי קוצר שכלנו, אני לדודי ודודי לי בכל עת ובכל מקום המוקטר ומוגש לה', אך אליו נישא לבבנו ובאור תורתו יאר עיננו, ממנה נפלאות יראינו, להעמיד תלמידים הרבה יכנו, גם בערב אל ינח ידיו אל תשליכנו לעת זפנה ככלות כוחנו אל תעזבנו רצוננו לראות את מלכנו בב"א:

וזה חתם סופר לשיטתו, שהסביר על הגמרא "אמר ר' עקיבא, ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה". הכוונה שבגשמיות, אמרינן חייד קודמין, אבל ברוחניות, אהבת הרע הוי "כלל גדול בתורה".

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן כו

ד. ודברי חתם סופר על מה שאר"ע ואהבת לרעך כמוך זהו כלל גדול בתורה, הוא בתורה ומצות דוקא דבעניני עוה"ז הא דרש ר"ע דחייד קודמין תמוהין מאד דבתורה ודאי תורתו קודמת כמפורש בקידושין דף כ"ט ע"ב שאף מלמוד תורה של בנו הוא עדיף וכ"ש מלמוד תורה דאחרים, ועיין ברמב"ם פ"א מת"ת ה"ד שפסק זה ובה"ב פסק שבנו קודם לבן ובן בנו קודם לבן חברו, וכן איכא דין קדימה בצדקה ברמ"א יו"ד סימן רנ"א סעי' ג' עיי"ש, ופשוט שבתורה הוא עצמו עדיף על אחרים יותר הרבה מבצדקה, דבצדקה פשוט שרק לחם שלו קודם לחם של אחרים אבל אם חסר לו בשר ולחברו לחם צריך ליתן לחם לחברו ולא יאכל הוא בשר ועיין בפ"ת סימן רנ"א ס"ק ד' מפורש זה לענין שאר קדימות וכמו כן פשוט שהוא לענין קדימת עצמו מאחרים אף שהוא עני שצריכין ליתן לו גם בשר, ובתורה ברור שאף מי שיודע כבר מסכת אחת ואפילו סדר שלם הוא קודם ללמוד סדרים האחרים מללמד האחרים אף אותה המסכת, וגם בעניני עוה"ז ליכא איסור

אלא רשות אם אינו פקוח נפש ממש שאז מסתבר שאסור ואילו בתורה הוא גם אסור להקדים האחרים מלמוד עצמו. אך הוריתי שכל ת"ח אף שצריך לעצמו והוא גדול מאד מחוייב ללמד מקצת זמן גם עם אחרים אף שמתבטל מתורת עצמו והבאתי ראיה מהא דר' פרידא שלימד לתלמיד קשה הבנה שהוצרך ללמד עמו ד' מאות זימני בעירובין דף נ"ד ע"ב אף שבזמן הזה היה יותר טוב אם למד לעצמו והיה לו שכר גדול חי ד' מאות שנה וכל דורו הביא בזכות זה לעוה"ב, שלכאורה היה אסור דלעצמו היה עדיף, דהוא למד עמו במקצת הזמן שמחוייב לבטל מתלמודו ולמד עם אחרים, ומסתבר לי שהוא ג"כ שיעור מעשר עשירית הזמן שיש לו ללמוד תורה ואולי יכול להוסיף עד חומש וצ"ע לענין השיעור. ולענין מצוה אם הוא וחברו צריכין לקיים מצוה וא"א אלא לאחד ודאי שאם יתן לחברו יעבור על העשה לכן לא מובן דברי החת"ס וצע"ג בכוונתו.

אז לדעתי, החתם סופר לשיטתו, שכל שעוזר לאחרים בלימוד יותר ויותר ה טוב ומה נעים, שזה כלל גדול בתורה, וה' יברך את הלימוד שיגדל בו יותר ויותר.

חפץ חיים מאמר חיזוק הדת ב - ד

בו יבואר גודל החיוב לחזק את הדת מפני הערבות המוטלת עלינו: הנה ידוע שבעת שקבלנו התורה מאת ה', לא רק על עצמו בלבד קיבל כל אחד לקיים, כי אם כל מה שיהיה ביכולתו לחזק את קיום התורה אצל שאר בני ישראל גם כן התחייב כל אחד, ונעשינו כולנו ערבים זה לזה, וכמו דכתיב הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, וכמו שפירש"י שם דהיינו שנעשו ערבים זה לזה, ולכך הדין שכל אחד מישראל מוציא את חבירו בקיום המצות אף שיצא הוא כבר כגון קידוש ותקיעת שופר וכדומה [וכמו שכתב הרא"ש בברכות דף כן] דאם יחסר לחבירו איזה מצוה כאילו חסר לו, וכן נמי שיפריש כל אחד את חבירו מאיסור לא תעשה, דאם לא יפרישו מהאיסור במקום שיש ביכולתו, יענש גם הוא: וזה הענין של קבלת הערבות, מלבד מה שקבלנו על עצמינו מלפנים בעת קבלת התורה, אנו שונים אותו גם כן בכל יום בעת שאנו מקבלים עלינו עול המצות [בפרשה שניה של ק"ש דכתיב בה ושמרתם את דברי אלה על לבבכם וגו' וכמו שאחז"ל בברכות י"ג ע"א] ואנו מפרטים אחר כך בברכת אמת ויציב שהקבלה היא על עצמו ובניו ועל כל כלל ישראל, וזהו מה שאנו אומרים ודבריו חיים וקיימים וכו' על אבותינו ועלינו על בנינו ועל דורותינו ועל כל דורות זרע ישראל עבדיך וכו' חק לא יעבור:

ועתה נתבונן בעצמינו, הלא ידוע שכשראובן ערב בעד שמעון על כמה מאות רובל, וכל שכן אם ערב בעדו על כמה אלפים, ורואה ששמעון רוצה לקחת איזה עסק, והוא מכיר מכבר את העסק ההוא כי רע ומר הוא, שעל ידי זה יפסיד כל מעותיו, כמה מההשתדלות היה עושה ראובן למונעו מן העסק ההוא, בעבור ידיעתו והכרתו היטב שעל ידי זה יחזור כל החוב עליו. וכן נמי בעניננו, צריך האדם לדעת, דאם יכול למנוע את חבירו מאיזה עון על ידי הוכחה וכדומה, או את אנשי עירו, והוא מתעצל מזה, יתפש לעתיד לבא באותו עון, וכמו שאמרו חז"ל כל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס על עון אנשי ביתו, באנשי עירו ואינו מוחה נתפס על עון אנשי עירו, לכל העולם כולו ואינו מוחה נתפס על כל העולם כולו. ואיתא בויקרא רבה, שה פזורה ישראל, מה דרכו של שה לוקה באחד מאיבריו וכולם מרגישים [ר"ל שדרך השה הוא שכל העדר מתחברים ביחד, וכשה אחת לוקה ברגליה וכדומה והיא עומדת, כולם יעמדו לפי שעה] אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים. והנה אנו רואים בעו"ה שקיום הדת מתמוטט מדי יום ויום, ואם לא נראה לחזקה מי יודע מה יהיה יכול להולד ח"ו כעבור שנים, כי כל בית ישראל נמשלו לכרם, וכדכתיב [ישעי' ה] כי כרם

ה' בית ישראל, וכשגדרה נפרצה מעט, אם לא נראה לתקנה, הפירצה הולכת ומתרחבת ועל ידי זה יכלה כל הכרם לבסוף, ואפילו אם לא יופקר במשך הזמן רק איסור אחד של תורה, גם כן רע ומר הוא, וכל שכן אם יגיע הדבר ח"ו לידי חייבי כריתות ומיתות בית דין, אוי ואבוי יהיה כי יפקוד הש"י העון על כולנו:

[ובאמת כל ענינו שאנו עוסקים בו, דומה למי שראה את חבירו טובע בנהר או שאר סכנה שמצוה להצילו, ואסור לעמוד על דמו, שנאמר לא תעמוד על דם רעך, ואם אין בכחו להציל בעצמו, מחוייב לשכור אחרים להציל. ואם נתעצל מזה, עובר בלאו דלא תעמוד הנ"ל] כדאיתא בחושן משפט סימן תכ"ו]. ופשוט שהוא הדין אם רואה לחבירו שנחלה במחלה עצומה, ומרוב חולשת דעתו רוצה לאכול דברים הגורמים מיתתו ח"ו, בודאי מחוייב בכל כחו למונעו מזה, ואף בזה כשאנו רואים אנשים שמרוב חולשת דעתם וגודל טירדתם בהבלי הזמן נשתכחה מהם תורת ה' וגודל חיוב קיום מצותיו, ועל ידי זה באים לעבור על דברים שנכרתת נפשם מארץ החיים, בודאי אסור לנו להתעצל מלזרזם לקיים דברי ה' כדי שלא יחול עליהם חרון אף ה' ח"ו, כי הקב"ה מאריך אפיה אבל לבסוף גבי דיליה. ודע עוד, דכמו שאם אנו רואים אדם שטובע בנהר, אנו מחוייבין לחפש אחרי אנשים שיודעים לשוט בעומק המים, ואפילו בשכר, כדי שיוכלו להציל את הנטבע וכו"ל, כך בענינו צריכים לחפש אחרי אנשים דרשנים גדולים ויראי אלקים היודעים להמשיך לבם של ישראל לאביהם שבשמים]:

אור החיים הקדוש דברים כב:א

לא תראה את שור וגו' פרשה זו באה לרמוז בפרטות חיוב התוכחות, שצריכין בני אל חי צדיקי עולם לעשות לעם ה', והן אלה צדיקים יקראו לצד מעלתם אחים, כמו שהעירותיך(י) ויקרא יט ז) שכינוי זה הוא מדריגה היותר מעולה שבכל כינויים אשר יתכנו בהם יחידי עם: ואותם צוה ה' כי תראה את שור, אלה הם בני אדם שנמשלו כבהמות והם צאן קדשים, ולזה קראם שור ושה, אחיך שהוא הקדוש ברוך הוא ג, ויחס לו שם זה להעיר אל מי מקדושו הוא מצווה שהם הצדיקים, כמו שכתבנו ד: ואומרו נדחים - על דרך אומרו (לעיל ד יט) ונדחת והשתחית להם וגו', שהעובר פי ה' יקרא נדח, ויצו ה' לבל יתעלם אלא ישיבם לאחיו הוא אלהי עולם, וכפל לומר השב תשיבם, נתכוון כי מתחילה ישיבם לדרך הטוב, ובזה יתקרבו אל אביהם שבשמים, והוא אומרו תשיבם אל אחיך: ואומרו ואם לא קרוב אחיך וגו' - בזה העיר כי הוא מדבר על זמן גלות האחרון כי לא קרוב, כדרך אומרו (במדבר כד ז) אשורנו ולא קרוב, עוד לו ולא ידעתו, שנסתם הקץ, ואין יודע מתי "קץ הפלאות", וזה יסובב הרחקת הלבבות מהאמונה ונטויי רגל כאשר עינינו רואות בדורות הללו, עם כל זה יצו ה' ואספתו אל תוך ביתך, זה בית המדרש, וילמדוהו אורחות חיים ודרך ישכון אור, לבל יטה מני אורח, ולא ימצאהו אויבו במחשבות וטענות כוזבות כי "אור תורה" תצילהו, וזה יהיה עד שיתרצה ה' וידרשהו, והוא אומרו עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו, פירוש מעלה עליו הכתוב כאילו הוא משיבו מני אובד: או ירצה שצריך החכם להשתדל עם בני ישראל בכח "התורה והמוסר" עד יום פקודה שידרוש ה' נשמתו, ואז הרוח תשוב אל האלהים, ודקדק לומר והשבותו לו שאם ימעדו קרסוליו לא תשוב הנפש אל האלהים ותלך לחרפות: